

Voorgevel Wal 9, gezien richting het noordoosten

Feitelijke gegevens

Adres	Wal 9, 2871 BB Schoonhoven
Kadastrale gegevens	B 2257 (SHV00-B-2257) (Wal 7 en 9 behoren tot hetzelfde perceel)
Naam object	Wal 9
Complexonderdelen	één onderdeel (de kleine berging in de tuin maakt geen onderdeel uit van de bescherming)
Oorspronkelijke functie	Doodgraverswoning en ontvangstlokaal
Opdrachtgever	Gemeente Schoonhoven
Architect/aannemer	Died Visser (1899-1977)
Datering/bouwjaar	1929

(Cultuur)historische achtergrond

Wal 9 is in een relatief sober expressionisme uitgevoerd, passend bij de functie van doodgraverswoning. Dat het pand zowel een semi-openbare functie (ontvangstlokaal) herbergde als een woonfunctie, is nog altijd afleesbaar aan het exterieur. Beide gebouwdelen beschikken over een toegangspartij, maar de deur naar de woning is iets smaller en erboven is geen fronton maar een plat dakje te zien. Tot waar het semi-openbare gedeelte precies strekt en waar de woning 'begint' is echter noch aan de voor- noch aan de achtergevel af te lezen. Het voormalige ontvangstlokaal is breder dan dat de wit gepleisterde gevelafwerking doet vermoeden.

Van binnen is de afleesbaarheid van de twee functies deels verdwenen: het ontvangstlokaal is met de woning verbonden via een deur en dient als garage en berging. Details zoals raamomlijstingen zijn in de berging hetzelfde als in de woning. Dit zal oorspronkelijk niet het geval geweest zijn.

Stedenbouwkundige, landschappelijke situatie

Stedenbouwkundige kwaliteit

Schoonhoven kent een middeleeuws centrum met aaneengesloten bebouwing langs grachten en straten waarin nog altijd de oorspronkelijke ontginningsstructuur te herkennen is: smalle stroken in

noord-zuid richting. Vanaf eind 16^e eeuw werd begonnen met het aanleggen van een stadswal en bastions ter verdediging van de stad tijdens De Opstand. In 1816 verloor Schoonhoven haar functie als vestingstad vanwege de aanleg van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Langzaamaan werden de bolwerken geëgaliseerd en een deel van de omwalling werd ontmanteld. Vanaf 1880 werden de westelijke en noordelijke vestinggracht gedempt en verrezen er gebouwen met een algemeen nut, zoals de gasfabriek en watertoren, maar ook woningen. Op de plaats van de noordoostelijke bolwerken kwam een openbaar park, het Springer park. Het bolwerk waar Wal 9 aan grenst, Orangelbolwerk geheten, werd geëgaliseerd en in 1829 werd hier de Algemene Begraafplaats aangelegd.

Ruimtelijke opbouw perceel

Wal 9 ligt in het beschermd stadsgezicht van Schoonhoven, op de voormalige zuidelijke stadswal tussen de Lek en het middeleeuwse stadshart in. Door de hogere ligging is deze plek nog altijd goed herkenbaar als wal. Doordat het Orangelbolwerk waar de Wal tegenaan ligt na 1813 werd ingericht als begraafplaats ligt Wal 9 nog altijd in een vrij onbebouwde en groene omgeving. Ten westen van Wal 9 ligt de lager gelegen Scheepmakershaven. Recent zijn hier vijf vierlaagse woontorens gebouwd. De noordelijke gevel van Wal 9 grenst aan een kleine tuin met losstaande berging (recente bouwdatum), afgesloten van de begraafplaats met een schutting. Aan de zijde van de straat staat de schutting op een gemetselde borstwering uit 1929 die evenwijdig loopt aan de straat tot ruim 4 meter uit de gevel. Daar maakt de borstwering een knik de tuin in om na ca. 2,5 m te eindigen. De enige direct nabije bebouwing is de neo-classicistische, 19^e-eeuwse toegangspartij van de begraafplaats (rijksmonument 33540) bestaande uit een hardstenen poort met aan weerszijden twee symmetrisch uitgevoerde, wit gepleisterde paviljoens.

Het onderhavige pand is in 1929 tegen en over het noordelijke paviljoen van het poortgebouw heen gebouwd. Het is er fysiek en constructief mee verbonden. De bouwmuren en dus ook de voorgevel van dit paviljoen zijn blijven staan, inclusief fronton, zodat de symmetrie met het andere paviljoen vanaf de straat zichtbaar bleef. Er is een nieuw volume op rechthoekige plattegrond tegenaan gebouwd en samen onder één kap gevoegd, waarvan de nok evenwijdig aan de straat loopt in plaats van haaks daarop, zoals dat van het zuidelijke paviljoen. Hierdoor vormt Wal 9 samen met de toegangspartij een kort stukje aaneengesloten straatwand aan dit verder onbebouwde deel van de Wal.

Zijgevel en poort, gezien vanaf de begraafplaats, richting het westen)

Achtergevel, gezien richting het zuidwesten (de berging rechts valt niet onder de bescherming)

Zijgevel, gezien richting het zuiden

Aan de achtergevel is het paviljoen gedeelte ook wit gepleisterd en aan de zuidelijke zijgevel is de grens tussen 19e-eeuws paviljoen (begane grond) en latere aan- en opbouw (verdieping) geaccentueerd met een rollaag in gele baksteen.

Exterieur

Wal 9 is een woning van één bouwlaag onder een zadeldak van blauwe verbeterde golfpannen op een grotendeels rechthoekige plattegrond met de nok evenwijdig aan de straat. De voorgevel grenst direct aan de straat. Het rechter deel wordt hoofdzakelijk gevormd door het in het gebouw opgenomen wit gepleisterde paviljoen van de 19^e-eeuwse toegangspartij naar de begraafplaats. De topgevel van dit paviljoen springt hier iets naar voren en is afgedekt met zink. Het linker en noordelijke deel van het pand, dat ongeveer tweederde beslaat, is opgetrokken uit schoon metselwerk en heeft expressionistische kenmerken, passend bij de stijl van de architect Died Visser (1899-1977) die dit gebouw in 1929 ontwierp. Ten eerste gebruikte hij verschillende kleuren baksteen: voor de plint (trasraam) en de rollaag daarboven roodbruine bakstenen (hardgrauw) en daarboven geel waalformaat in Vlaams verband. Deze combinatie is ook bij diverse andere gebouwen van zijn ontwerp in Schoonhoven te zien. Verder liet hij de achtergevel voor een deel twee meter naar voren uitspringen, waardoor er plasticiteit in het bouwvolume ontstond. Ook de schoorsteen buiten het gevelvlak, tegen de noordwestelijke hoek, draagt bij aan die speelsheid én bespaart ruimte in het interieur. Waar de voorgevel een vrijwel symmetrische indeling kent, zijn de noordelijke zijgevel en de achtergevel juist asymmetrisch ingedeeld. Verder heeft Died Visser diverse horizontale accenten toegepast, zoals het platte dak met overstek van de dakkapel en het platte dakje boven de voordeur, de gemetselde kolommen met bloembakken aan weerszijden daarvan, en de kolom met drie boven elkaar geplaatste betonnen elementen rechts in de voorgevel. Deze accentueert de grens tussen de nieuwere voorgevel en de oudere 19^e-eeuwse gevel van het paviljoen. Door aan de dakvoet van het korte zinken zadeldakje van het paviljoen een bakgoot aan te brengen en deze in dezelfde horizontale lijn door te zetten langs de dakrand van het gehele pand, reeg Died Visser het oude en het nieuwe gebouwdeel op een subtiële wijze aaneen. Dit effect wordt vergroot doordat hij ook bij het andere paviljoen, rechts van de poort (zuid), die bakgoot op dezelfde hoogte heeft laten aanbrengen.

Tot slot valt de toepassing van hengsten (bakstenen die over de lengte zijn gehalveerd) als hoekoplossing op. Het Vlaams verband paste kennelijk niet goed binnen de breedte van de schoorsteen en tussen de gevelopeningen. Het is zeer waarschijnlijk de metselaar geweest die probeerde dit op te lossen door hengsten toe te passen. Dit is echter niet symmetrisch gedaan: op diverse plaatsen eindigt het metselwerk aan de ene kant met een strek en aan de andere kant met een kop.

Voorgevel met expressionistische details (rood) en toepassing hengsten (blauw) bij sommige hoeken

Interieur

Het interieur is in 1997 flink gewijzigd, maar de indeling uit 1929 van twee beuken aan weerszijde van een gang die liep van voor- naar achtergevel is herkenbaar. De kelder is niet meer aanwezig. Halverwege de gang is nu een trap. Het traphek bovenaan, op de zolderverdieping, is niet oorspronkelijk maar wel in expressionistische stijl uitgevoerd. Ook is er nu een doorgang tussen het ontvangstlokaal en de woning. De banken en schoorsteen zijn uit het ontvangstlokaal verwijderd. De ruimte doet dienst als berging en garage. Tegen het gipsplaten plafond zijn in de hoeken en centraal, ter hoogte van de voormalige schoorsteen, houten platen aangebracht in geometrische vorm. In hoeverre deze hergebruikt of herplaatst zijn is niet duidelijk.

Het voormalige ontvangstlokaal
gezien richting de voorgevel

Het pand, de voormalige doodgraverswoning Wal 9, is vanwege de cultuurhistorische, architectuurhistorische en ensemblewaarde van algemeen belang voor de stad Schoonhoven en gemeente Krimpenerwaard vanwege de:

Cultuurhistorische waarde:

- als unieke samenvoeging van een 19^e-eeuws bestaand publiek gebouw (de toegangspoort met paviljoens Wal 5 en 7) met een (destijds) nieuwe dienstwoning;
- vanwege de afleesbaarheid van de combinatie van de twee functies aan het exterieur, en in het interieur (de indeling op de begane grond met ontvangstlokaal en woonruimte);
- vanwege de sobere uitvoering van een expressionistische stijl, passend bij de dienende functie die het had als doodgraverswoning;

Stedenbouwkundige waarde:

- vanwege de subtiele wijze waarop de woning met nok evenwijdig aan de straat tot een ensemble is gemaakt met de bestaande toegangspartij van de begraafplaats, waarvan de nokken van de paviljoens haaks op de straat staan;
- Als onderdeel van een kort stukje straatwand aan de Wal, die aan deze zijde verder onbebouwd is tot net voorbij de Korte Dijk en Lekdijk Oost;
- Als 20e-eeuwse toevoeging aan de verder groene en open inrichting op de voormalige stadswal en het daaraan gelegen bolwerk, nu begraafplaats.

Architectuurhistorische en architectonische waarde:

- vanwege de subtiele wijze waarop in 1929 de nieuwe woning constructief en architectonisch tot één gebouw is samengevoegd met het bestaande 19e-eeuwse paviljoen: de combinatie van twee nokrichtingen, de gevelindeling;
- vanwege de afleesbaarheid van die twee tijdlagen aan de afwerking en indeling van de gevels: wit gepleisterd is 19e-eeuws en schoon metselwerk is 20e-eeuws.
- vanwege de wijze waarop de aanwezigheid van twee functies (woning en ontvangstlokaal) zichtbaar is in de gevel (toegangspartijen);
- als voorbeeld van een kleine woning in sobere expressionistische stijl ontworpen door de gemeentearchitect Died Visser (1899-1977);
- vanwege de expressionistische details in het metselwerk en de iets uitstekende daklijsten en de bakgoten die oud en nieuw verbinden met elkaar;
- vanwege de hoekoplossingen met zgn. hengsten, waarvoor zeer waarschijnlijk gekozen is door de metselaar en niet door de architect.

Waarde vanwege de Gaafheid:

- vanwege de gaaf bewaarde hoofdvorm en constructie
- vanwege de gaaf bewaarde gevels
- vanwege enkele nog gaaf bewaarde ramen en deur (ontvangstlokaal)
- vanwege de gaaf bewaarde hoofdstructuur in het interieur: ontvangstlokaal en woning

Zeldzaamheidswaarde:

- vanwege de voor Schoonhoven, maar ook voor Nederland unieke wijze waarop in 1929 een dienstwoning in sober expressionistische stijl is samengevoegd met een 19^e-eeuws neoclassicistisch paviljoen.

Identiteit Krimpenerwaard

Wal 9 als combinatie van dienstwoning met ontvangstlokaal van de Algemene Begraafplaats draagt bij aan de ruimtelijke identiteit van de gemeente Krimpenerwaard vanwege:

- De sobere uitvoering van de expressionistische baksteenarchitectuur van de Schoonhovense architect Died Visser.
- Het ensemble van Wal 9 en 7 en de toegangspartij van de begraafplaats van Schoonhoven.

Bescherming

De volgende onderdelen vallen onder de bescherming:
Exterieur, gemetselde borstwering in de tuin, bouwkundige structuur, constructie en eventuele waardevolle interieuronderdelen (met uitzondering van recent sanitair, keuken(s) en badkamer(s)). De losstaande berging valt niet onder de bescherming.
Paviljoen Wal 7, onderdeel van hetzelfde kadastraal perceel als Wal 9, is beschermd als rijksmonument 33540, de toegangspartij van de begraafplaats.

Bronnen

Literatuur:

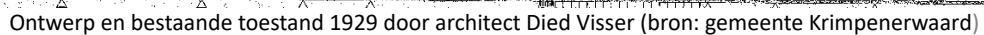
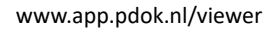
R. Stenvert, C. Kolman, S. van Ginkel-Meester e.a., *Monumenten in Nederland. Zuid-Holland*, Zwolle 2004, 478-485.
Catharina L. van Groningen, *De Krimpenerwaard. Rijksdienst voor de Monumentenzorg*, Zeist / Waanders Uitgevers, Zwolle 1996 (tweede druk)
Driesen – van der Male, L. (Culthis), *Adviesnota Cultureel Erfgoed*, Gemeente Schoonhoven, 2014
Begraven en begraafplaatsen, monumenten van ons bestaan, Stichting Teleac Utrecht, 1994

Archieven en websites:

Archief Midden-Holland in Gouda
Beeldbank RCE
Delpher.nl
Erfgoedatlas RCE
Het Nieuwe Instituut
Wikipedia.org

— [REDACTED]

- Medewerkers stichting De Terebinth

Doodgraverswoning met ontvanglokaal op de Algemene Begraafplaats 1929-1930,

Foto met dank aan Het Nieuwe Instituut

Hier zijn de luiken en het tuinhekje nog te zien. Died Visser paste in zijn werk vaak sprekende kleuren toe. Uit deze foto blijkt dat op de ramen, luiken, deuren, tuinhek en gootlijst verschillende kleuren moeten zijn gebruikt.

Links: detail van de voorgevel, de gemetselde kolom met horizontale betonnen elementen geeft de grens tussen oud (19^e eeuw) en nieuw (1929) aan.

Boven: het siermetselwerk aan de achtergevel, en hengsten rechts van het raam.

Links: plafondversiering in voormalig ontvangstlokaal

Boven: het dak van het voormalige paviljoen is in 1929 vernieuwd en samengevoegd met het zadeldak van de woning, waarbij de kilkepers gedeeltelijk rusten op de gording van het zadeldak.

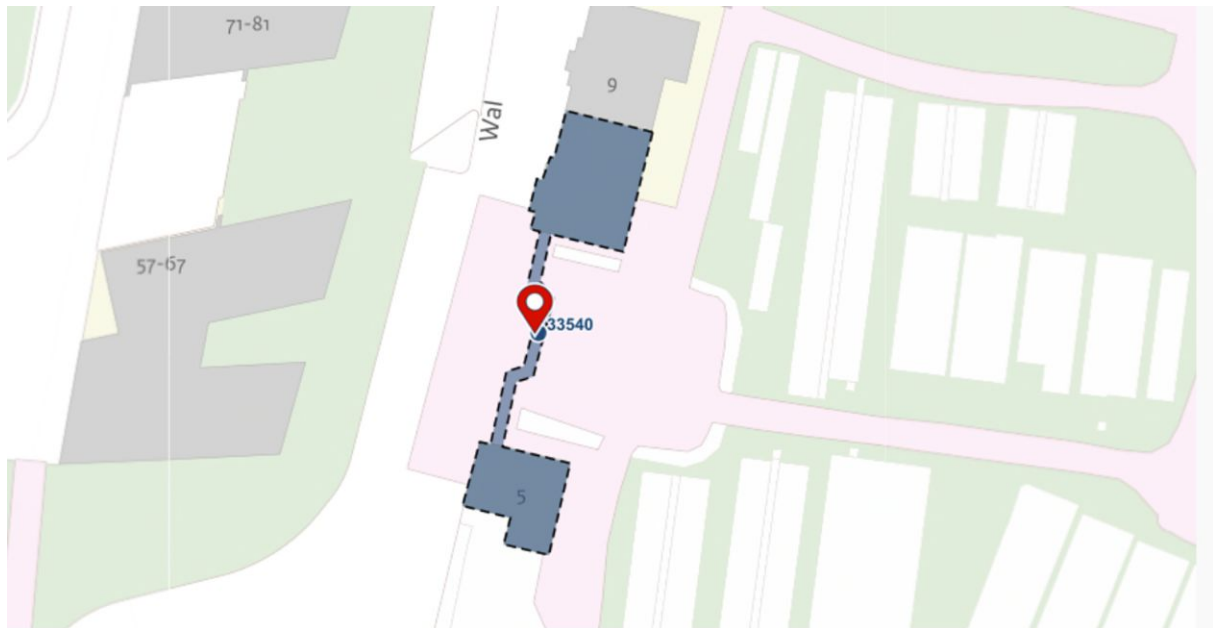
Boven: ramen uit 1929 in de achtergevel t.h.v. de woonkamer, het vooruitspringende deel van de achtergevel

Links: deel van de achtergevel, met rechts de lagere bakgoot van het vooruitspringende deel van de woning.

Reikwijdte Rijksmonument

Vanwege de unieke situatie dat het gemeentelijk monument over een van de paviljoens van het Rijksmonument (aanwijzing 24-6-1971) gelegen aan de Wal 5 (Schoonhoven B 2548, BAG-id:0608010001235813; BAG-id: 0608100001226171) is gebouwd ter verduidelijking de reikwijdte zoals bekend bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Op onderstaand kaartje is aangegeven welke bouwdelen tot het Rijksbeschermd monument behoren'. Dit betreft dus niet alleen de poort en de beide paviljoens, maar ook de tussengelegen muren.

Boven:
Reikwijdte
RM:33540

Links: foto
beeldbank
RCE 1967